

NUŽNOST DIJALOGA: BLAGOSLOVLJENI POSLANIK SULAYMĀN I DIJALOG IZMEĐU VRSTA

Orhan JAŠIĆ

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Čemerlina 54, 71000 Sarajevo, BiH

ABSTRACT

U prvome dijelu rada prezentiran je pojam tradicija muslimana na temelju kojeg se derivira vjersko-teološko razumijevanje dijaloga. Iz toga razloga, je u nastavku članka, u jednom obuhvatnijem kontekstu, pozicioniran i artikuliran naznačeni pojam iz perspektive teologije morala (*'Ilm al-Ahlāq*), prema kojem se pod dijalogom može razumijeti i doživljavati, između ostaloga, i komunikacija čovjeka sa animalnim svijetom. U daljnjem tekstu je predstavljena komunikacija čojeka sa životinjskim svijetom, kroz primjere iz *svete povijesti* muslimana, te su načinjena teološka razviđanja na osnovu kazivanja o susretu blagoslovljenog Sulaymāna i *mrava*, kao i razgovora ovoga odabranika Božijeg sa pticom *hudhud* (bos. pupavac). Na kraju su predočena razmišljanja o dijalogu i *drugome* odnosno animalnome svijetu, te sukladno tome i o bioprotekcionističkom shvaćanju života primarno iz rakursa muslimanske teologije morala.

Ključne riječi: Tradicija, dijalog, teologija morala, mrav, *hudhud*, bioprotekcionizam

THE NECESSITY OF DIALOGUE: THE PROPHET SULAYMĀN AND THE DIALOGUE BETWEEN THE SPECIES

The first part of the paper presents the concept of Muslim tradition on the basis of which the religious-theological understanding of the dialogue is derived. Further in the paper, in a more comprehensive context, the dialogue is positioned and articulated from the point of view of the theology of moral (*'Ilm al-Ahlāq*), according to which the dialogue can be understood and experienced as the communication between the man and the animal world. This communication of the man with the animal world is exemplified through instances taken from the sacred history of the Muslims

Orhan JAŠIĆ

and theological reflections are made on the basis of the narrative about the meeting of the blessed Sulaymān and the ant as well as on the conversation of Sulaymān with the bird *Hudhud* (English: Hoopoe). Finally, the thoughts about the dialogue and *the other*, i.e. the animal world, as well as about bioprotectionist understanding of life are presented, primarily from the viewpoint of the Muslim theology of moral.

Keywords: tradition, dialogue, theology of moral, Ant, *Hud Hud*, bioprotectionism

1.0 Uvod

U današnje vrijeme se u tiskanim i elektronskim medijima, kao i na brojnim visokim učilištima piše i govori o odnosu čovjeka prema biljnome i životinjskome svijetu. U tim diskusijama, polemikama i dijalozima uglavnom dominira sekularni pristup ovome fenomenu, iako se, s vremena na vrijeme, o toj tematici znaju oglasiti i religijski orijentirani autori. Fenomen destrukcije animalnog i biljnog svijeta bio je prisutan kroz cijelu historiju, dočim je u modernome, a naročito u postmodernome dobu dosegao nevjerovatne razmjere, jer su brojna šumska i druga okolišna blaga iskrčena i uništena, dok o mnogim životinjskim vrstama još samo svjedoče natuknice u enciklopedijama ili udžbenicima zoologije. Upravo iz toga razloga potrebno je naglašavati na upućenost svih stvorenja jednih na druge, te je o *drugom* i *drukčijem* neophodno govoriti i kroz religijski odnosno teološki diskurs, te isticati moralni značaj i važnost dijaloga i sa ovom vrstom egzistenata, koji obitavaju u zajedničkoj *ekumeni*, tj. planetu Zemlji.

2.0 Dijalog sa animalnim svijetom

Kao što je prethodno kazano, osim svjetovnoga pogleda navedene moralne dileme u signifikantnoj mjeri problematiziraju se unutar vjersko-teološkoga nauka religije islāma, koji je fundiran u

konstitutivnoj¹ i interpretativnoj tradiciji². Teološka disciplina unutar koje se, osobito, tematizira ovaj fenomen naziva se teologija morala (*'Ilm al-Ahlāq*), te je neodvojiva od muslimanske dogmatike (*'Aqā'id*).

Zadatak teologije morala (*'Ilm al-Ahlāq*) jeste uputiti vjerujuće da poboljšaju moralno postupanje (grč. *praxis*, ar. *'amal*), koje potiče iz duše (*nafs*), te da od unutarnjeg, krajnje duhovnoga nadahnuća (*bātin*) njeno djelovanje prijeđe u dimenziju pojavnog (*ẓāhir*). Sukladno tome u dogmatskome i moralno-teološkom naukovanju duša je potencijalni anđeo (*malak*), koji se treba vinuti k nebesima dobročinstvom (*iḥṣān*). Nasuprot tome, egzistira i druga strana duše, ona ognjene naravi, ili, kazano jezikom teologije, đavolska (*šayṭan*) strana čovjeka. Na stanje duše (*ḥāl*) i izvanjsku stranu ljudske zbilje, trebalo bi utjecati i moralno djelovanje, koje je esencijalno i za sve forme dijaloga.

Shodno tome se može govoriti o različitim oblicima dijaloga, poput

-
- 1 Traditio konstitutiva (ar. *Naṣṣ*) jest smjerodavna i mjerodavna za muslimane, jer njeno polazišno načelo jeste - vjerujem. U nepresušna izvorišta Konstitutivne tradicije se ubrajaju Qur'ān i sunnat, koji otjelovljuju glavne izvore religije islāma, te ih je nemoguće promatrati odvojeno, jer oba navedena muslimanska sveta vrela predstavljaju komplementarne dijelove homogene cjeline. Za muslimane je Qur'ān neponovljiva i nezamjenjiva Riječ Božja objavljena Muḥammadu a. s., zapisana u zbirkama, prenesena vjerodostojnom predajom, a samo njegovo recitiranje pobožno je djelo. Nadalje, sunnat ili Ḥadīt, predstavlja uzornu praksu Božijeg Poslanika a. s., koja konstituira i normira religioznu praksu muslimana i na kojoj se temelji cjelokupni život muslimana, tj. vjerovanje, moral, znanost, kultura i civilizacija, a biva zaokružena, kako to razumijevaju sunije, smrću Božjeg poslanika Muḥammada. (Usp. Adnan Silajdžić, »Značenje i značaj islamske tradicije«, u: Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive, Zbornik radova s naučnog skupa održanog 14.-16. 11. 2007. u Sarajevu, Rijaset IZ-e u BiH, Sarajevo, 2008., str. 13.)
 - 2 Traditio interpretativa jeste razumijevanje, percepcija i interpretacija konstitutivne tradicije. U interpretativnu se tradiciju ubraja, utemeljen na konstitutivnoj tradiciji, cjelokupan intelektualni rad muslimanskih znanstvenika od vremena Božjeg poslanika Muḥammada, do danas, poput komentara Qur'āna (*tafsīr*), komentari ḥadītkih zbirki (*šurūḥ*), djela iz prava, mnogobrojan djela iz *teṣawwufa*, morala, filozofije, književnosti i drugih znanstvenih disciplina. Interpretativna tradicija je izuzetno važna pri definiranju suvremenih pojava, ali i pokušaja da se definira i precizira muslimansko teološko pojmovlje. (Usp. Adnan Silajdžić, »Značenje i značaj islamske tradicije«, u: Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive, Zbornik radova s naučnog skupa održanog 14.-16. 11. 2007. u Sarajevu, Rijaset IZ-e u BiH, Sarajevo, 2008., str. 13.)

dijaloga sa samim sobom, ili pak dijaloga religioznih i nereligioznih ljudi, kao međureligijskog dijaloga. Za znanstveni diskurs ove vrste bitno je istaknuti da dijalog zapravo predstavlja razgovor između dvije ili više strana pri čemu se ističe značaj međusobne razmjene iskustava. Ovom prilikom nužno je obratiti posebnu pozornost na još jednu formu dijaloga, koja se fokusira na komunikaciju između čovjeka i životinja. Tijekom razviđanja tematike životinjskog svijeta u tradiciji muslimana, snažno se detektiraju brojni primjeri konverzacije između krunskog Božijeg stvorenja s jedne, i životinja, s druge strane. Iz kazanoga se primjećuje, da se govor, najčešće, odnosi na ljude iako blagoslovljena povijest svjedoči kroz nekoliko primjera o razgovoru poslanika Božijih (*ar-Rusul*) sa životinjama.

Prije negoli se osvrnemo na dijalog jednog od glasonoša Riječi Božije sa animalnim svijetom tek ćemo napomenuti da u konstitutivnoj tradiciji muslimana životinjski svijet zauzima izuzetno važno mjesto. Na to upućuju i neka *qur'ānska* poglavlja, koja nose naziv upravo po životinjama. Šest *qur'ānskih sūra* (poglavljia) nazvano je po životinjama: *Krava* (sūra 2), *Stoka* (sūra 6), *Pčele* (sūra 16), *Mravi* (sūra 27), *Pauk* (sūra 29), i *Slon* (sūra 105), a u preko stotinu i četrdeset *āyāta* spominju se životinje,³ dok se ukupno trideset i pet životinja poimenice se navodi u *Qur'ānu*.⁴ Osim u *Qur'ānu*, human i blag odnos prema životinjama često je tretiran i u predajama blagoslovljenog poslanika Muḥammada.⁵ O

3 Usp. Muhammed En-Nedždžar, Fenomen životinjskog svijeta u Kur'anu, Dobra knjiga, Sarajevo, 2008., str. 30.

4 Pored već spomenutih Knjiga oslovljava i sljedeće životinje: deve, jata (ptica), krupne deve, komarca, mazge, krave, domaće životinje, zmije, skakavce, dresirane životinje, magarca, tovarne životinje, ribu/kita, svinju, konje, životinje, crvuljka, vuke, životinje koje pušu, muhe, mušice, mravuljka, jahaće životinje, zvijeri, lavove, prepelicu, lovinu, umorne deve (jahaće), ovce, žabe, ptice, telad, životinje koje jure, deve desetnjače, pauke, gavrana, stoku (sitnu), leptire, životinje od kojih se dobiva prostirka, slona, majmune, lavove, vaši, psa, kozu, odaslane životinje, pčele, mrave, pupavca, žedne deve, muhe, žabe. (Usp. Enes Karić, »Ekološke poruke Kur'ana«, Novi Muallim 7 (35/2008.) str. 68.)

5 Doborohotan odnos prema životinjama se ističe u sljedećim predajama: "Poslanik je zabranio ubijanje svega što ima dušu, osim ako nanosi štetu i neprijatnost." (al-Albānī, Ṣaḥīḥ al-Ġāmi' aṣ-Ṣaḡīr wa ziyādātih, al-Maktab al-Islāmī, Bejrut, tom II, str. 1170., br. 6973) "Zaista je Allahov poslanik prokleo onoga ko za cilj uzima ono što ima dušu." (al-Buhārī, al-Ġāmi' al-Musnad aṣ-Ṣaḥīḥ, Dār Tavkun an-Nağāt, 1422, tom VII, str. 94., br. 5514 i 5515, Muslim, Ṣaḥīḥ, Dār Iḥyai At-Turasil al-'Arabi, Bejrut, tom III, str. 1549., br. 1957. i 1958.). Također

blagome i moralnome odnosu prema životinjskome svijetu svjedoče brojni historijski zapisi iz doba klasične muslimanske civilizacije, kao i mnogi primjeri dobrih vjernika (*awliyā*), koji su pokazivali poštovanje i ljubav prema svemu stvorenome, a uz to su, neki od njih, vodili i izuzetno poučne razgovore sa svijetom životinja.⁶

Budući da je u naslovu teksta implicirano da će pažnja biti usmjerena na fenomen dijaloga u svetopovijesnome diskursu poslanika Sulāymana sa animalnim svijetom, iz tog razloga će u potonjim retcima biti predstavljen njegov susret sa *mravom*.

2.1. Susret blagoslovljenog Sulaymāna i mrava

Prilikom razmatranja ličnosti blagoslovljenoga Sulaymāna, važno je naglasti, da se uočavaju brojne diferencijacije u poređenju sa biblijskom slikom kralja Solomona, iako se mogu primjetiti u nekim komparativnim segmentima i određene sličnosti. No, u ovome referetatu će primarno biti riječ o viđenju blagoslovljenog Sulaymāna u tradiciji muslimana, te će se primjenjivati u teloškoj eksplikacije klasični muslimanski znanstveni metod kazivanja o Božijim poslanicima (*habar ar-rusul*).⁷

od Abdullaha b. Omera se prenosi da je Poslanik s.a.v.s. rekao: “Koji god čovjek bespravno ubije vrapca ili nešto veće od njega, Allah će ga na sudnjem danu o tome pitati.” Upitaše: “A koje je njegovo pravo Božji poslaniče?” On odgovori: “Da ga zakolje i pojede, a ne da mu otkine glavu pa da ga baci. Neka je Allahovo prokletstvo na onoga tko zlostavlja životinje!” (Buhari i Muslim) “Ko bude mučio nešto što ima dušu a zatim se ne pokaje, Allah će njega mučiti na sudnjem danu.” (Aḥmad ibn Ḥanbal, Musnad, Mu’assasa ar-Risāla, Damask, 2001., tom IX, str. 474, br. 5661.) “Ako neko neopravdano ubije vrapca, a kamoli nešto veće, biće odgovoran pred Bogom.” (Waliyuddin al-Ḥaṭīb, Miškāt al-Masabih, al-Maktaba al-Islām, Bejrut, 1985., tom II, str. 1196., br. 4094). “Zar se Allaha ne bojiš u pogledu ove životinje koju ti je Allah podčinio. Ona mi se žali da je izgladnjuješ i pretjerano umaraš.” (Ibn Ḥanbal, Musnad, Tom II, str. 205; Abū Dawud, Sunan, Dār ar-Risāla al-Ālamiyya, 2009., IV, str. 201., br. 2549)

- 6 O tome vidi više: Selim Sami Jašar, »Razgovor sa svrakom«, u prijevodu Fejzulah Hadžibajrić, u: Mustafa Cerić (ur.), Tesawwuf, islamska mistika, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1989. Usp. Samir Beglerović, ‘Abd al-Qādir Al-Ġaylānī i derviški red kaderija, Fakultet islamskih nauka i hadži Sinanova tekija u Sarajevu, Sarajevo, 2009.
- 7 O ovome epistemološkom pristupu usp. Abū Maṣṣūr al-Māturīdī, Kitāb at-Tawḥīd, Istanbul-Bejrut, Dār Ṣādir-Maktaba al-Iršād, 2001., str. 70-72.

U nastavku teksta ćemo obratiti pozornost na jedan svetopovijesni čin iz života Božijeg poslanika i kralja izraelskog Sulaymāna, koji je osim ovozemaljske vlasti, bio obdaren i *mu'ğizom* (nadnaravno Znanje) razumijevanja govora životinja. U tradicionalnim interpretacijama blagoslovljene povijesti odabranik Božiji Sulāyman već je bio završio sa gradnjom Hrama u Jerusalemu, nakon čega je posjetio Makku, i tamo je obavio *ḥağğ* (hodočašće), da bi se poslije toga uputio prema Jemenu sa svojom vojskom koju su činili ljudi, *ğinni* (duhovi) i životinje raznovrsnih skupina. Tijekom pohoda njegove vojske su stigle pred *Dolinu mrava* (*Wādi an-Naml*)⁸, uslijed čega, jedan od mrava počinje upozoravati svoje drugove da se sklone, jer ih Sulaymān i vojska njegova mogu pregaziti a da to ni ne primijete. Upravo u tome trenutku Božiji poslanik Sulaymān je čuo poruku *mrava*⁹, pošto je razumio njihov jezik, te je stoga, vojska zaustavljen tj. mravlji domovi nisu uništeni.

U navedenome primjeru zapaža se da je riječ o Poslanikovoju odlučnosti za dijalog, budući da percipira ne samo verbalnu poruku „maloga bića“, već i osjeti njegovu uznemirenost i strah od gubitka života i doma. Dakle, u Poslanikovom praksisu se očitovala potpuna suprotnost od onoga što je *mrav* očekivao, jer sin Dāwūdov ne manifestira oholost već blagost, ali i više od toga, on pokazuje milost s jedne, i pravедnost sa druge strane.¹⁰

Ljudska, tj. poslanička milost i pravda jesu akcidencije proizišle iz Atributa: *Raḥma* i *'Adl*. U navedenim okolnostima Sulaymān iskazuje i spremnost na koegzistenciju sa neljudskim bićima, tj. životinjama, ili,

8 O tom susretu zборе i retci iz qur'ānske sūre Mravi. "I sakupiše se Sulejmanu vojske njegove, džini, ljudi i ptice, sve četa do čete, postrojani, i kad stigoše do mravlje doline, jedan mrav reče: 'O mravi, ulazite u stanove svoje da vas ne izgazi Sulejman i vojske njegove, a da to i ne primijete!' I on se nasmija glasno riječima njegovim i reče: 'Gospodaru moj, omogući mi da budem zahvalan na blagodati tvojoj, koju si ukazao meni i roditeljima mojim, i da činim dobra djela na zadovoljstvo tvoje, i uvedi me, milošću Svojom, među dobre robove Svoje!'" (27:17-19). (Prilikom navođenja āyāta korišten je prevod Kur'ana u izdanju Ori-jentalnog institut Sarajevo, Sarajevo, 1977, a u prijevodu Besima Korkuta.)

9 O mravi, ulazite u stanove svoje da vas ne izgazi Sulejman i vojske njegove, a da to i ne primijete!' (27:18)

10 Zahvaljujemo se našem prijatelju Harisu Čengiću na veoma korisnim sugestijama prilikom teološke refleksije ovoga svetopovijesnoga čina.

u ovome slučaju, sa mravima. Premda je najbogatiji kralj svih vremena, kako se vjeruje, pokazuje vrlinu skromnosti kroz oslušivanje, tj. slušanje „druge strane“. Naravno, on je percipijent poruke *mrava*, što esencijalno i jeste jedna od primarnih akcidencija dijaloga. Dakako zapažaju se i brojne druge duhovne kreposti poput odgovornosti, predanosti i istinske ljubavi prema svemu stvorenome i sl. U Sulaymānovu odnosu prema *mravu* se očituje njegova veličanstvenost i otvorenost, jer oslušuje poruku *mrava*, te tim činom ne demonstrira niti oholost niti sebičnost. Ove su mane oduvijek a osobito danas izražavane u nespremnosti slušanja slabijeg, dok nasuprot takvome razumijevanju života Božiji poslanik ukazuje poštovanje prema jednome „najobičnijem“, gotovo nevidljivome *mravu*.

U navedenome susretu Sulaymāna sa *mravom* evidentan je bioprotekcionistički pravac, budući da i mravi zauzimaju veliki značaj u biološkome diverzitetu i očuvanju okoliša i životne sredine, što je u jednu ruku i presudno za naredne generacije, kojima, nažalost, ostaje povjeren umnogome destruirani planet.

Iako je u savremenome dobu ljudska civilizacija plauzibilno orijentirana k destrukciji okoliša, pa i samim time i mrava, nasuprot takvoga pogleda na svijet uočava se običajna praksa bosanskih muslimana da se hranjenje mrava drži dobročinstvom, te se nošenje hrane – najčešće šećera na mravinjake – smatra i dobrohotnim djelom, a taj čin je, zapravo, kako smo vidjeli poruka iz blagoslovljene povijesti o značaju i važnosti koegzistencije i dijaloga sa mravima.

Zbog specifičnog odnosa kojeg je blagoslovljeni poslanik Sulayāman pokazivao prema životinjama, u nastavku rada ćemo se osvrnuti na još jedan događaj iz njegovoga života.

3.0 Odabranik Božiji Sulaymān i Pupavac (*Hudhud*)

Svijet ptica zauzima znakovito mjesto u tradiciji muslimana, pošto se, pored njihovih brojnih funkcija i karakteristika, mogu osloviti vjernicima, jer i one, također, slave Boga. Iz primjera ptica vidi se da su služile čak i kao znak slan s vremena na vrijeme samim Božjim poslanicima, budući su oni i preko njih podučavani Božjoj svemoći.¹¹

11 Mi smo brda potčinili da zajedno s njim hvale Allaha prije nego što Sunce zađe i poslije pošto grane, a i ptice okupljene – svi su oni zbog njegova hvaljenja hvalu

Za nas je ovom prilikom posebno značajan primjer ptice *Hudhud* (Pupavac), koja je služila blagoslovljenom poslaniku Sulaymānu na njegovu dvoru, te je imala zadaću svojevrsnog informatora, tj. onoga koji prenosi podatke, skuplja ih i predočava svome gospodaru. Jednom prilikom tijekom smotre vojske koju su činili ljudi, ali i životinje, blagoslovljeni poslanik Sulaymān je primjetio da u njegovim redovima nedostaje *Hudhud* (Pupavac); koji ubrzo nakon toga dolijeće.¹² Tada pripovijeda blagoslovljenom Sulaymānu o svojim putešestvijama, o letu u daleku Sabu i o tamošnjoj kraljici,¹³ na osnovu čega se odigrala jedna od najznačajnijih epizoda u ljudskoj povijesti uopće.

U ovome primjeru deskribirana je, još jedna, posebnost životinjskog svijeta u tradiciji muslimana, kao i istinska otvorenost u dijalogu između vladara i sluga, tj. kralja i njegovog podanika. Naravno se zapaža da Sulaymān iskazuje brižnost i pažljivost, jer se skrbi o svakome od svojih sluga, a što se detektira u primjeru sa Pupavcem. Premda je izuzetno malen, blagoslovljeni poslanik primjećuje da Pupavac odsustvuje iz redova njegove vojske, te time naznačava da je, itekako, poznao svakoga od svojih vojnika, pa čak i one izuzetno neprimjetne i sitne poput pupavca.¹⁴ Zapravo se na taj način, pored

ponavljali. (38:18-19) A kada Ibrahim reče: "Gospodaru moj, pokaži mi kako mrtve oživljuješ!", On reče: "Zar ne vjeruješ?" "Vjerujem" – odgovori on – "ali bih da mi se srce smiri." – "Uzmi četiri ptice" – reče On – "i isijeci ih, pa pojedine komade njihove stavi na razne brežuljke, zatim ih pozovi, brzo će ti doći. Znaj da je Allah silan i mudar." (2:261.). Ovaj dijalog vezan je za dokazivanje i jačanje vjerovanja. Usp. Šejh Abdul-Hamid Kešk, »Allahovo proživljenje ptica« Glasnik 69 (3/1986.), str. 317.–319.

- 12 I on izvrši smotru ptica, pa reče: "Zašto ne vidim pupavca, da nije odsutan? Ako mi ne donese valjano opravdanje, teškom ću ga kaznom kazniti ili ću ga zaklati!" I ne potraja dugo, a on dođe, pa reče: "Doznao sam ono što ti ne znaš, iz Sabe i donosim pouzdanu vijest." (27: 20-22)
- 13 "Vidio sam da jedna žena njima vlada i da joj je svega i svačega dato, a ima i prijesto veličanstveni vidio sam da se i ona i narod njezin Suncu klanjaju, a ne Allahu – šejtan im je prikazao lijepim postupke njihove i od Pravoga puta ih odvratio, te oni ne umiju naći Pravi put pa da se klanju Allahu, koji izvodi ono što je skriveno na nebesima i u Zemlji i koji zna ono što krijete i ono što na javu iznosite. Allah je, nema boga osim Njega, Gospodar svega što postoji!". "Vidjećemo" – reče Sulejman – "da li govoriš istinu ili ne. Odnosi ovo moje pismo pa im ga baci, a onda se od njih malo izmakni i pogledaj šta će jedni drugima reći!" (27: 23-28)
- 14 Zahvaljujemo se profesoru Samiru Begleroviću na izuzetno korisnim savjetima prilikom eksplikacije Sulaymānovog odnosa prema pupavcu.

brojnih drugih odlika, očituje respektiranje slabijeg i drugačijeg, što je u povijesti kao i danas izuzetna rijetkost. No, za istinskog i iskrenog vladara, kao što je bio blagoslovljeni Sulaymān, to je svakako predstavljalo dio njegove duhovne kreposti odnosno esencije.

Iz prezentiranog se uviđa da je Blagoslovljeni poslanik bio naklonjen mudrosti, ali i miru. Štaviše značenje *mira* moguće je pronaći, čak i u imenu Sulāyman, koje, između ostaloga, u bosanski jezik se može prevoditi kao „Mirni“, „Miritelj“ odnosno „Čovjek mira“.¹⁵

Poruka mira i dijaloga, naročito prema mravima i pupavcima, je transformirana i u bioprtoktionistički pristup, koji je bio vrlo izražen i u vremenu pečatnog poslanika Muḥammada. Naravno, u tradiciji muslimana, obje životinje; mrav i pupavac smatraju se strogo zaštićenim vrstama gotovo „svetim“, koje, skoro, niukom slučaju nije dopušteno ubijati. Njihova protekcija ponovno je naglašena, i mnogo stoljeća nakon Sulaymāna, i to u pravorijeku pečatnog poslanika Muḥammada. Osim pupavca i mrava, kroz ovu predaju posljednjeg Božijeg poslanika spominju se još dvije životinje a to su: pčele i surad (vrsta ptice.)¹⁶, te oni nesumnjivo iziskuju posebne studije.

Nasuprot razumijevanja života u kome se na ovaj način iskazuje zbiljsko poštivanje prema životinjama, danas je na Zapadu izuzetno izražen konzumerističko-kapitalistički odnos prema neljudskim bićima. Pored toga, nažalost, u postmodernome dobu primjetan je, još jedan moralni deformitet i to u ekonomski razvijenim državama, u kojima žive brojni beskućnici, dok pak u bogatim domaćinstvima obitavaju i kućni ljubimci koji zbog svog „socijalnog statusa“ uživaju brojne blagodati ovozemaljskoga života, što je upotpunosti u suprotnosti sa tradicionalnim razviđanjima fenomena dijaloga i koegzistencije sa životinjskim svijetom i okolišem.

15 Usp. Rusmir Mahmutćehajić, Hval i djeva, Vječnost u vjesničkom otkrivanju, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012., str. 78.

16 U Ḥadītu Božijeg poslanika Muḥammada stoji: »Zabranio ubijanje slijedeće četiri vrste životinja: mrava (namla), pčele (naḥla), pupavca (hudhud) i surada (ta-kođer vrsta ptice)«. (ḥadīt bilježe Aḥmad, Abū Dāvūd i Bayhaqī)

4.0 Zaključak

Danas, kada se iz opravdanih razloga upozorava na degradaciju okoliša i životinjskoga svijeta, neophodno je, primarno za muslimane, iščitavati poruke što su tijekom *svete povijesti*, prema biljnome i životinjskome svijetu, iskazivali Božiji poslanici. Prethodno navedeni bioprotekcionistički stavovi blagoslovljenoga poslanika Sulaymāna prema *mravu* očitovani u njegovoj blagosti, brižnosti, milosti i plemenitosti, jesu i više nego mjerodavni za ono što možemo osloviti moralnim i dijaloškim odnosom prema životinjskome svijetu. Jedan od razloga za takovrstan odnos prema mravima jeste i ontoteološke naravi, jer se u svijetu životinja, između ostalog, očituje veličanstveno stvaranje Božije, kao i manifestacija Božijih Atributa, što jest jedna vrsta teofanije (*tağalliyat*). Uz to se eksplicitno pokazuje i poštovanje svetosti života mrava i pupavca, kao i očuvanje reda uspostavljenog u svemiru (*Sunnat Allāh*). Upravo se na taj način događa i iskreni kozmički dijalog, budući da se time uvažava dignitet i nepovredivost svega stvorenoga. Iz toga slijedi da su sva živa bića zapravo upućena jedna na druge na temelju toga što imaju zajedničkog Jednog i Jedinog Stvoritelja. Na osnovu svega rečenoga moguće je usloviti pitanje iskrenoga pristupa odnosno iskrenosti dijalogu. Ukoliko ta suština nedostaje, poštivanje svetosti svakoga stvorenja, onda dijalog koji se vodi nije iskren makar se u svojoj izvanjskoj formi tako doimao.

LITERATURA:

Adnan Silajdžić, »Značenje i značaj islamske tradicije«, u: *Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive*, Zbornik radova s naučnog skupa održanog 14.-16. 11. 2007. u Sarajevu, Rijaset IZ-e u BiH, Sarajevo, 2008., str. 13.

Muhammed En-Nedždžar, *Fenomen životinjskog svijeta u Kur'anu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2008.

Enes Karić, »Ekološke poruke Kur'ana«, *Novi Muallim* 7 (35/2008.)

al-Buhārī, *al-Ġāmi' al-Musnad aṣ-Ṣaḥīḥ*, Dār Tavkun an-Nağāt, 1422,

Muslim, *Ṣaḥīḥ*, Dār Iḥyai At-Turasil al-'Arabi, Bejrut.

Aḥmad ibn Ḥanbal, *Musnad*, Mu'assasa ar-Risāla, Damask, 2001.

Waliyuddin al-Ḥaṭīb, *Miškāt al-Masabih*, al-Maktabu al-Islām, Bejrut, 1985.

Abū Dawud, *Sunan*, Dār ar-Risāla al-Ālamiyya, 2009.

Selim Sami Jašar, »Razgovor sa svrakom«, u prijevodu Fejzulah Hadžibajrić, u: Mustafa Cerić (ur.), *Tesawwuf, islamska mistika*, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1989.

Samir Beglerović, *‘Abd al-Qādir Al-Ġaylānī i derviški red kaderija*, Fakultet islamskih nauka i hadži Sinanova tekija u Sarajevu, Sarajevo, 2009.

Abū Manšūr al-Māturīdī, *Kitāb at-Tawḥīd*, Istanbul-Bejrut, Dār Šādir-Maktaba al-Iršād, 2001.

Šejh Abdul-Hamid Kešk, »Allahovo proživljenje ptica«, *Glasnik* 69 (3/1986.)

Rusmir Mahmutćehajić, *Hval i djeva, Vječnost u vjesničkom otkrivanju*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012.